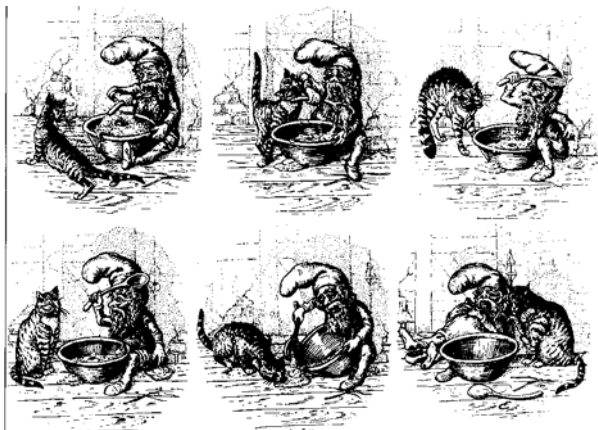

Den lille Thistedpige og nisserne

Af Valborg Østergaard

Ligesom vi kan følge mange slægters stamtræ langt tilbage i tiden, kan vi også gennem overleverede beretninger og folkesagn finde nisser langt tilbage.

Ikke de nisser, vi kender nu som små, håndlavede dukker, vi pynter vore hjem med, særlig op til jul, men som små særdeles levende afguder eller vætter.

Nogle af de ældste kendte beretninger om nisser stammer fra Italien i år 700 efter Kristi fødsel. Der optræder han som en slags husgud, til hvem folk ofrede madvarer og lignende, da man mente, hans velbefindende var nødvendig for hjemmets eller dets beboeres held og lykke.

Mellem gode ånder

I det gamle hedenske Island hører nissen også til mellem de gode ånder, så længe man holder sig gode venner med ham, ellers kan han godt være ondskabsfuld og drillende. Fra Island stammer de tidligste kendte nisseberetninger fra ca. år 981.

Efter år 1000 kan vi finde sagn, myter og fortællinger om nisser over hele Europa, de kan have forskellig udseende, navne og mangeartede størrelser og funktioner, men fælles for dem alle er, at de ifølge folketroen er medbestemmende for folks lykke. Og de er alle set i "familie" med de nissebilleder og nisseforestillinger, vi gør os i dag.

Menneskers hjælpere

Oprindelig boede nisserne ikke i huse, men i træer, høje og under jorden i trærodde for eksempel - i England var de kendt fra kulminer, i Norge, Sverige og Finlands skovområder boede de i træernes udgåede stubbe, mens søfartsnationer også havde nisser i hav, søer og floder. Deres funktion som menneskers hjælpere er derimod ens eller næsten ens alle steder, kun deres udseende er farvet af, hvor de levede.

I skovområder var de grønklædte med barklignende ansigter, andre steder lødne som dyr eller mos, mens de, som levede i vandet, naturlig nok var våde og tågegennemsigtige.

Mange steder blev nisserne betragtet som de små udøbte børns ånd, men alle var det væsener, man respekterede og tog hensyn til. Man skulle holde sig gode venner med nisserne.

Nissen ufordragelig

Den danske nisseskikkelse stammer nok oprindelig sydfra, men har nu også karaktertræk fra de nordiske vætter.

Rundt om i Europa findes vandrefortællinger, som siger, at ethvert træ, hver klippe, flod, elv, å, høj og lignende har haft sin nisse, for nissen har også det menneskelige træk, at han er ufordragelig, så han ikke vil dele bolig med andre nisser.

Der, hvor han er hersker, skal andre ikke komme og blande sig.

I vore oplyste tider - både bogstavelig og i overført betydning - kan det være svært at forstå nissers magt over mennesker, lidt lettere er det måske at forstå, hvordan han opstod i folketroen, hvis man tænker på, hvordan folk levede og boede omkring år tusind, og forstår man først, hvordan han opstod, forstår man bedre den magt, han havde over menneskenes sind, at nissen for den tids mennesker var noget særdeles virkelighedsnær, kan der ikke herske tvivl om, når man hører beretninger fra dengang.

Mange skygger

De fleste kender sikkert tegninger af eller fortællinger om menneskeboligerne i vikingetiden, nogen har vel endda set kopier af de bygninger, som Moesgaard og andre museer har opført i de sidste årtier, det er såkaldte langhuse med døråbning og lyrehul i den ene ende og soveplads samt bålplads i den anden ende.

I disse huse levede og døde folk og fæ side om side, der var ingen skillevægge og intet loft, man så lige op i taget, og den eneste lyskilde var lyrehullet og bålet, så i et sådant hus var der mange skygger, lyde og mørke kroge.

Forestiller vi os så en mørk vinternat, hvor alle dyr og mennesker er gået til ro, er det let at forstå, hvordan skygger og lyde fra heste, grise, køer, får, fjerkræ og mennesker foruden rotter, mus, mår, hunde, katte og snoge i hø og halm kunne sætte i forvejen fantasifulde menneskers tanker i gang.

Styg drillepind

Den skygge her og den lyd her - det måtte være nisser. Når vi så dertil føjer den tids folkelige fortællere, som opbyggede deres fortællinger dels på overleveringer dels på, hvad de selv hørte og så - dels på, hvad deres publikum animerede dem til og forventede af dem, så måtte den lille, gode hjælper og stygge drillepind nissen simpelthen opstå.

Da nissen således blev virkelighedsnær, er det også let at forstå, folk troede, han ejede den jord, på hvilken de ønskede at bygge deres huse, og at de derfor måtte bede nissen om lov, før de byggede. Hvis en bonde så byggede uden at bede nissen om lov, var der heller ingen, som tvivlede på, at alt, hvad der siden tilstødte bonden af ondt, skyldtes nissens vrede.

Nissens magt

Man var så overbevist om nissens magt, at man tog hensyn til ham i småt og stort ved for eksempel at hælde en sjat mælk på gulvet, før man kærnedede smør, eller man satte et krus øl til nissen som betaling for de fortjenester, han gjorde en i årets løb.

Den bonde, der havde lykke og rigdom i hus og hjem, om ham blev der sagt, at han havde en god nisse boende. Mens den bonde, hvis kreaturer om foråret ikke kunne rejse sig i stalden ved egen hjælp på grund af sult og underernæring, naturligvis havde en ond eller doven nisse eller måske slet ingen.

Ordet nisse er ubetinget dansk og er i virkeligheden en slags kælenavn for lille Niels, mens vætterne i andre lande har andre navne, som passer til oprindelseslandets sprog og folketro.

På samme måde er det med nissernes størrelse, udseende, dragt og bolig. Nogle steder beskrives nissen som en dværg på størrelse med en 10-12 års dreng, andre steder som en dværg på størrelse med et tre års barn med stort gammelmandshoved, lange arme og korte ben, og andre steder som ikke værende mere end en halv tomme høj, så han kan bo i et borehul i hustømmeret eller i væggen, hvor der mangler en sten.

Med rød tophue

Påklædningen er i hele Europa også forskellig, men den danske nisse var oprindeligt klædt som en bonde i grå vadmelsdragt og med rød tophue på hovedet.

Rundt om i Danmark har nissen set nogenlunde ens ud og har haft det samme arbejde, nemlig at passe husdyrene og holde øje med, at piger og karle ikke sov over sig, men kom op om morgenen og fik ordnet det, de skulle.

Til gengæld har meningene om, hvor nissen boede været delte. På Øland fortaltes det, at han boede under stuehuset, i Brovst, at han boede under gården, mens han i Thy boede i den store bageovn, de fleste steder ser det dog ud, som om han har boet eller bor på hø- eller stuehusloft.

Julemandens tvilling

For rangeret ud på et side spor til en kludedukke er han skam ikke endnu, selv om troen på ham er noget udvandet efterhånden, så der, hvor han dukker op stadigvæk, er det næsten kun til jul som en slags enægget tvilling af julemanden, men børn og barnlige sjæle kan ikke helt frasværge sig en vis tro på hans eksistens.

Tænk bare på de mange sange og historier, hvor han lever i bedste velgående som for eksempel sangen: ”På loftet sidder nissen”, eller: ”En lille nisse rejste” – ”Nissen er en kunstig mand” – ”Til julebal i nisseland” osv.

Thisted-pigen på 10

Han eksisterede da også i f.eks. H. C. Andersens fortælling: ”Nissen og spækhøkeren”. Men han eksisterede altså også så sent som i 1985 i en tiårig Thisted-piges fantasi. Hun, hendes mor og lillesøster var om sommeren flyttet ind i et helt nybygget rækkehus få meter fra opdyrkede marker, så omgivelserne til den ene side var ret så landlige. Efter høst kom der f.eks. mus ind på det tomme velisolerede loft. Men nu til historien.

Om efteråret 1985 oplevede moderen den ene morgen efter den anden, at den ti-årige havde benyttet toilettet om natten uden at skylle ud efter sig, og selv om moderen flere gange bad hende om at gøre det, hjalp det ikke, så til sidst blev moderen vred og sagde, at nu skulle hun huske at gøre det, og så var det, datteren i fuld alvor svarede: ”Det tør jeg ikke, mor, for så vækker jeg nissen oppe på loftet!” - Så selv om nisser ikke er, hvad de har været, eksisterer de altså stadigvæk.

Kilde: Thisted Dagblad 22. december 1993.